
Verkenning gevolgen GLB-voorstellen voor landbouwinkomens in Nederland

Ida Terluin, Petra Berkhout, Jakob Jager en Harold van der Meulen

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Verkenning gevolgen GLB-voorstellen voor landbouwinkomens in Nederland

Ida Terluin, Petra Berkhout, Jakob Jager en Harold van der Meulen

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research in opdracht van de vaste commissie voor
Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Wageningen Economic Research
Wageningen, september 2018

RAPPORT
2018-084
ISBN 978-94-6343-351-8

Terluin, Ida J.; Petra Berkhout; Jakob Jager, Harold van der Meulen, 2018. *Verkenning gevolgen GLB-voorstellen voor landbouwincomens in Nederland*; . Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2018-084. 42 blz.;16 tab.; 8 ref.

De wetgevende voorstellen voor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de periode 2021-2027 geven lidstaten veel vrijheid in de toekenning van de toeslagen uit de eerste pijler. De gevolgen van de voorgenomen herziening van het GLB voor het inkomen van de land- en tuinbouwbedrijven zijn sterk afhankelijk van de keuzes die door Nederland worden gemaakt in deze toekenning. Deze gevolgen kunnen beperkt zijn, of juist heel groot. De studie geeft inzicht in welke keuzes leiden tot welke gevolgen, aan de hand van vijf mogelijke scenario's voor de invulling van de eerste pijler van het GLB voor de periode 2021-2027.

The legislative proposals for the Common Agricultural Policy (CAP) for the 2021-2027 period give Member States a great deal of freedom in granting payments from the first pillar. The impact of the planned revision of the CAP on the income of agricultural and horticultural organisations depends to a large extent on the choices made by the Netherlands in granting these payments. These consequences will be either limited or very significant. The study provides insight into which choices lead to which consequences based on five possible scenarios for the implementation of the first pillar of the CAP for the 2021-2027 period.

Trefwoorden: hervorming, GLB, inkomen, land- en tuinbouw

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/460150> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2018 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Wageningen Economic Research hanteert voor haar rapporten een Creative Commons Naamsvermelding 3.0 Nederland licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2018
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Rapport 2018-084 | Projectcode 2282500287

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	S.1 Belangrijkste uitkomsten	6
	S.2 Overige uitkomsten	6
	S.3 Methode	7
	Summary	8
	S.1 Key findings	8
	S.2 Complementary findings	8
	S.3 Method	9
1	Inleiding	10
2	Methode	12
	2.1 Inleiding	12
	2.2 Invulling GLB 2021-2027: ruimte voor lidstaten	12
	2.3 Keuzes voor Nederland	13
	2.4 Scenario's	14
	2.5 Berekeningswijze	16
3	Resultaten	20
	3.1 Inleiding	20
	3.2 Uitgangssituatie	20
	3.3 Toeslagen per hectare in de nieuwe situatie	21
	3.4 Gevolgen voor het inkomen uit bedrijf	23
	3.5 Klimaatscore van de scenario's	25
4	Slotbeschouwing	27
5	Literatuur	30
	Bijlage 1 Inkomen uit bedrijf in de vijf scenario's voor geselecteerde bedrijfstypen	31
	Bijlage 2 Omschrijving van de beheerpakketten in de eco-schema's	40

Woord vooraf

Eind mei 2018 presenteerde de Europese Commissie (EC) nadere voorstellen over de invulling van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de periode na 2020. De eerste ideeën voor het GLB na 2020 zijn eind november 2017 naar buiten gebracht met het document *De toekomst van voeding en landbouw* (EC, 2017). Uit dit document zijn al een paar grote lijnen te destilleren in de mogelijke ontwikkeling van het GLB, zoals meer focus op het bevorderen van duurzaamheid, een evenwichtiger verdeling van de steun over de bedrijven en meer doelgerichte betalingen.

Deze doelstellingen zullen moeten worden gerealiseerd met een EU-budget dat naar verwachting lager zal zijn dan het nu is. De vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft behoefte aan een *impact assessment* van de effecten van de Europese voorstellen voor een nieuw GLB op het inkomen van de Nederlandse landbouw. Ook wil de commissie inzicht in hoe nationale keuzes voor invulling van de directe inkomenssteun deze gevolgen beïnvloeden.

Dit rapport schetst op basis van scenarioberekeningen het speelveld. De scenario's zijn tot stand gekomen in goed overleg met leden van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Prof.dr.ir. J.G.A.J. (Jack) van der Vorst
Algemeen Directeur Social Sciences Group (SSG)
Wageningen University & Research

Samenvatting

S.1 Belangrijkste uitkomsten

De gevolgen van de voorgenomen herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid voor de periode 2021-2027 voor het inkomen van de land- en tuinbouwbedrijven, zijn grotendeels afhankelijk van de keuzes die door Nederland worden gemaakt. Daarbij hebben sommige keuzes meer invloed dan andere. In de scenario's in deze studie is gewerkt met keuzes die een grotere invloed hebben. Bij alle cijfers moet worden bedacht dat het gaat om ruwe berekeningen, die gezien moeten worden als een eerste indicatie van mogelijke gevolgen, waarbij enkel de effecten van de eerste orde zijn meegenomen

In het basisscenario, min of meer een voortzetting van de huidige GLB-implementatie in 2014-2020, is het berekende gemiddelde inkomen in 2021 1% lager dan in 2020. Dit wordt verklaard doordat het beschikbare toeslagbudget in 2021 met 4% daalt ten opzichte van 2020. Het effect op het inkomen is beperkter omdat de toeslagen maar een deel van het inkomen vormen. Voor bedrijven waar de toeslagen een groter deel van het inkomen vormen, is het inkomenseffect groter. Dit geldt bijvoorbeeld voor melkveebedrijven (-1,9%), zetmeelaardappelbedrijven (-1,7%) en akkerbouwbedrijven (-1,4%). De grootste veranderingen in het inkomen vinden plaats in de huidige implementatieperiode van het GLB (2014-2020), als gevolg van de convergentie van de toeslagen door de overstap van toeslagen op historische basis naar een *flat rate*.

In de voorstellen voor het nieuwe GLB kan een lidstaat kiezen om het bedrag dat de lidstaat ontvangt van de EU (de zogenaamde nationale envelop), in te zetten voor verschillende soorten toeslagen, waaronder een basisinkomenstoelage en eco-schematoeslagen gericht op duurzaamheid. Ook heeft de lidstaat vrijheid wat betreft de invulling van de eco-schema's. Hoe groter het aandeel is van de nationale envelop dat wordt besteed aan eco-schema's en hoe zwaarder de eisen voor deelname aan eco-schema's, hoe groter de inkomensgevolgen kunnen zijn.

In de vier overige scenario's gaat het aandeel van de envelop voor de eerste pijler dat aan inkomenstoelagen wordt besteed omlaag en het aandeel van de envelop voor eco-schematoelagen omhoog. Ook variëren de scenario's in de zwaarte van de eco-schema's. In de scenario's is verondersteld dat hoe zwaarder het eco-schema is, hoe lager de deelnamebereidheid zal zijn. Deze veronderstellingen leiden tot lagere inkomenstoelagen per ha en hogere eco-schematoelagen. De eco-schematoelage varieert van 205 euro per ha in het basisplus-scenario tot 1.650 euro in het zware eco-schemascenario. Voor de boeren die deelnemen aan een eco-schema kan dit leiden tot een hoger inkomen; hoeveel hoger is afhankelijk van de mate waarin de vergoeding de onkosten van deelname aan een maatregel compenseert en welk deel van de toeslag dus als inkomen resteert. Voor de groep niet-deelnemers neemt het inkomen gemiddeld af met 10 tot 20% in deze scenario's.

S.2 Overige uitkomsten

In hun Strategische Plannen voor de periode 2021-2027 voor het GLB moeten lidstaten aantonen dat de wijze waarop zij de toeslagen toekennen, bijdraagt aan de klimaatdoelstelling van het GLB. De klimaatscore wordt berekend volgens een formule waarbij sommige toeslagen zwaarder wegen dan andere. Hoe dichterbij 1, hoe hoger de score van de lidstaat op de klimaatdoelstelling.

Bij de berekening van de klimaatscore van de gebruikte scenario's in deze studie zijn alleen de uitgaven van pijler 1 meegenomen en is pijler 2 buiten beschouwing gelaten. Het is daarom een partiële score.

De klimaatscore van de uitgaven van pijler 1 in het basisscenario is 0,54; voor het basisplus-scenario is de uitkomst 0,65. De klimaatscores in het lichte eco-schemascenario, het zware eco-schemascenario en het kringlooplandbouwscenario zijn het hoogst en komen alle drie op zo'n 0,8 uit. De klimaatscore is hoger naarmate het aandeel van de uitgaven aan eco-schematoeslagen in de envelop voor pijler 1 groter is.

De berekende eco-schematoeslag per ha is in alle scenario's over het algemeen lager dan de vergoedingen die nu worden gehanteerd in de natuur- en landschapspakketten. Dit betekent dat boeren maar een deel van hun landbouwareaal onder een pakket kunnen laten vallen.

S.3 Methode

In deze studie zijn vijf scenario's voor invulling van het GLB in de periode 2021-2027 doorgerekend op de gevolgen voor het inkomen van landbouwbedrijven in Nederland. Daarbij zijn 8 bedrijfstypen onderscheiden. Voor de doorrekening zijn data gebruikt uit het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research. Ook is op basis van deze berekeningen inzicht gegeven in de maximale hoogte van de eco-schematoeslag per ha en de mogelijke invulling daarvan, afgeleid uit de huidige beheerspakketten van de Subsidieregeling Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer.

Summary

S.1 Key findings

The impact of the planned revision of the CAP for the 2021-2027 period on the income of agricultural and horticultural organisations largely depends on the choices made by the Netherlands. Some choices have more influence than others on the CAP's impact. In the scenarios in this study, choices with a greater influence were used. Please note that all figures are approximate and should be seen as a first indication of possible effects.

In the baseline scenario, which is more or less a continuation of the current CAP implementation for 2014-2020, the calculated average income in 2021 is 1% lower than in 2020. This is explained by the fact that the available grant budget will fall by 4% in 2021 compared with 2020. The effect on income is smaller, as the payments are only a part of income. For holdings whose payments account for a larger share of their income, the income effect is greater. As an example, this applies to dairy farms (-1.9%), starch potato farms (-1.7%) and arable farms (-1.4%). The biggest changes in income will take place in the current period of implementation of the CAP (2014-2020), as a result of the convergence of payments due to the change from historical to flat-rate payments.

In the proposals for the new CAP, a Member State may choose to use the amount received by the Member State from the EU (the 'national envelope') for different types of payments, including a basic income support payment and ecological programmes aimed at sustainability. The Member State is also free to define the ecological programmes. The income consequences will increase as the share of the national envelope spent on ecological programmes rises together with more demanding requirements for participation in ecological programmes.

In the four other scenarios, the share of the envelope for the first pillar – which is spent on income payments – will be reduced and the share of the payments for ecological programmes in the envelope will be increased. The scenarios also vary in the impact of the ecological programmes. The scenarios assume that the more impactful the ecological programme is, the lower the willingness to participate will be. These assumptions lead to lower income payments per hectare and higher payments for ecological programmes. The payment for ecological programmes varies from €205 per hectare in the base plus scenario to €1,650 per hectare in the impactful ecological programme. For farmers participating in an ecological programme, this can lead to a higher income; the actual increase depends on how much the ecological programme payment compensates the costs incurred for participating in the programme. In other words, how much of the payment can be considered to contribute to the income. For the group of non-participants, the average income decreases by 10 to 20% in these scenarios.

S.2 Complementary findings

In their Strategic Plans for the 2021-2027 period for the CAP, Member States must demonstrate that the way in which they grant the payments contributes to the CAP's climate objective. The climate score is calculated according to a formula in which some payments weigh more heavily than others. The closer the score to 1, the higher the Member State's score on the climate target.

Only expenditure under pillar 1 was used for the calculation of the climate score of the scenarios used in this study. Pillar 2 was therefore not taken into account, making this a partial score.

The climate score for pillar 1 expenditure in the baseline scenario is 0.54; for the 'base plus' scenario the outcome is 0.65. The climate scores in the light ecological programme scenario, the heavy ecological programme scenario and the cyclical agriculture scenario are the highest: all three result in around 0.8. The higher the share of expenditure on ecological programme payments in the pillar 1 budget, the higher the climate score.

In all scenarios, the calculated ecological programme payment per hectare is generally lower than the payment currently used in nature and landscape packages. This means that farmers can only include part of their agricultural area in a package.

S.3 Method

In this study, five scenarios for the interpretation of the CAP in the period 2021-2027 were used to calculate the consequences for the income of agricultural organisations in the Netherlands. Eight organisational types were identified in these calculations. Data from Wageningen Economic Research's Farm Accountancy Data Network were used for the calculations. Based on these calculations, insight was also provided on the maximum amount of the ecological programme payment per hectare and its possible interpretation, derived from the current management packages of the subsidy scheme for agricultural nature and landscape management.

---

1 Inleiding

Op 1 juni 2018 heeft de Europese Commissie (EC) haar wetgevende voorstellen voor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de jaren 2021-2027 gepresenteerd (EC, 2018a). In 2021-2027 zal het GLB op de volgende negen doelen zijn gericht: (1) zorgen voor een redelijk inkomen in de landbouw; (2) het concurrentievermogen van de landbouwsector vergroten; (3) het machts-evenwicht in de voedselketen herstellen; (4) bijdragen aan acties in verband met de klimaatverandering; (5) bijdragen aan milieuzorg; (6) landschappen en biodiversiteit in stand houden; (7) jonge boeren aantrekken; (8) bevorderen van vitale plattelandsgemeenschappen; en (9) beschermen van de kwaliteit van voedsel en gezondheid (EC, 2018b).

Deze doelen sluiten grotendeels aan bij de drie doelen van het huidige GLB: concurrerende voedselproductie, duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en klimaatacties, en een evenwichtige territoriale ontwikkeling. Ook de indeling in twee pijlers blijft bestaan, waarbij de eerste pijler zich richt op inkomensvoelagen en sectorale steun en de tweede pijler op plattelandontwikkeling.

Nieuw in het GLB is dat lidstaten bij de invulling van de voelagen in de eerste pijler veel meer flexibiliteit krijgen en dat zij strategische plannen voor de implementatie van het GLB moeten opstellen. In die strategische plannen moeten lidstaten aangeven hoe zij met de voelagen uit de eerste pijler en de maatregelen van de tweede pijler de negen GLB-doelen in hun land willen realiseren. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om de verdeling van de nationale envelop van de eerste pijler over de diverse voelagen, voorwaarden voor een goede landbouw- en milieupraktijk en voor vergroening, welke maatregelen uit de tweede pijler worden ingezet en welk budget voor die maatregelen wordt gereserveerd.

Gevolgen flexibiliteit voor inkomens op de Nederlandse landbouwbedrijven

De flexibiliteit in de toekenning van voelagen in de eerste pijler houdt in dat lidstaten zelf een keuze moeten maken uit een menu van voelagen en zelf kunnen bepalen welk aandeel van de nationale envelop, het bedrag dat Nederland van de EU ontvangt uit het Europees Landbouw Garantiefonds (ELFG), ze aan die voelagen besteden. Wel geldt een aantal bindende voorwaarden, zoals een maximale omvang voor de voelagen per bedrijf. Die flexibiliteit leidt ertoe dat boeren in verschillende lidstaten met een hele andere samenstelling van het pakket van voelagen en daaraan verbonden voorwaarden te maken kunnen krijgen. De vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal wil graag inzicht in de financiële gevolgen van de flexibiliteit in de eerste pijler van het GLB voor de inkomens op de Nederlandse landbouwbedrijven. Dit inzicht moet een antwoord geven op vragen als:

- Welke keuzes kan Nederland maken voor de toekenning van de verschillende voelagen uit de eerste pijler?
- Wat betekenen deze keuzes voor de hoogte van de voelagen die boeren ontvangen?
- Zijn er keuzes die grotere dan wel kleinere financiële gevolgen voor de landbouwinkomens hebben?
- Zijn er bedrijfstypen waar de financiële gevolgen van bepaalde keuzes groter zijn dan op andere bedrijfstypen?

Inzicht in de financiële gevolgen van verschillende manieren van toekenning van de voelagen kan Nederland ondersteunen om weloverwogen keuzes te maken ten aanzien van de invulling van de voelagen in de eerste pijler van het GLB.

Onderzoeksvragen van deze studie

De onderzoeksvragen van deze studie zijn:

- Hoe verandert de omvang van de ontvangen voelagen per bedrijf bij verschillende keuzes voor de invulling van de voelagen in de eerste pijler van het GLB in de periode 2021-2027?

-
- Wat zijn de financiële gevolgen van die verschillende keuzes voor de inkomens op de Nederlandse landbouwbedrijven?

De onderzoeksvragen worden beantwoord door te werken met vijf scenario's voor de toekenning van toeslagen in de eerste pijler van het GLB in 2021. Daarbij worden veranderingen in de omvang van de ontvangen toeslagen per bedrijf en de gevolgen voor de landbouwinkomens gerelateerd aan de situatie in 2020.

Opbouw van dit rapport

Hoofdstuk 2 beschrijft de methodologische aanpak van het onderzoek, waaronder de vijf scenario's en de berekeningswijze. Hoofdstuk 3 bevat de resultaten van de doorrekening van de vijf scenario's. Het laatste hoofdstuk geeft de conclusies en een beschouwing over hoe de eco-schema's in de verschillende scenario's kunnen worden ingevuld, gelet op de hoogte van de eco-schematoeslag per ha in elk scenario.

2 Methode

2.1 Inleiding

Deze studie hanteert vijf scenario's om de gevolgen van verschillende keuzes voor de invulling van de eerste pijler van het GLB door te rekenen, voor de omvang van de toeslagen per ha en de inkomens op landbouwbedrijven. Paragraaf 2.2 schetst de speelruimte die Nederland volgens de wetgevende voorstellen voor het GLB 2021-2027 heeft bij de invulling van de toeslagen in de eerste pijler. Paragraaf 2.3 analyseert welke keuzes meer of minder invloed zullen hebben op het landbouwinkomen. Paragraaf 2.4 beschrijft de vijf scenario's. Paragraaf 2.5 bepreekt de uitgangspunten die zijn gehanteerd bij de doorrekening van de scenario's.

2.2 Invulling GLB 2021-2027: ruimte voor lidstaten

Voor de implementatie van het GLB in de periode 2021-2027 moet elke lidstaat een Strategisch Plan GLB 2021-2027 indienen (EC, 2018a). Lidstaten hebben daarbij veel eigen keuzemogelijkheden om op die manier maatwerk afgestemd op de specifieke situatie in hun land te kunnen leveren. Voor de toekenning van directe inkomensvoetstukken in de eerste pijler is er een aantal verplicht door de lidstaat in te voeren toeslagen en een aantal optionele toeslagen (tabel 2.1). Daarnaast moet ten minste 2% van het budget voor de eerste pijler worden besteed aan de doelstelling om jonge boeren aan te trekken en bedrijfsontwikkeling in plattelandsgebieden te vereenvoudigen. De lidstaat kan daarvoor kiezen uit interventies voor vestiging van jonge landbouwers, uit het opstarten van plattelandsbedrijven en uit aanvullende inkomenssteun voor jonge landbouwers.

Tabel 2.1 Toeslagen in de eerste pijler van het GLB, 2021-2027.

	Soort toeslag	Voorgeschreven percentage nationale envelop
Verplicht	Basisinkomenstoelage voor duurzaamheid	-
	Redistributie-inkomenstoelage voor duurzaamheid (geldt voor een maximum aantal ha per bedrijf)	-
	Toelage voor vrijwillige deelname aan eco-schema's	-
Optioneel	Gekoppelde steun per ha of per dier	Maximaal 10% plus 2% voor eiwitgewassen

Bron: EU-verordening 2018/392.

Voor de uitbetaling van toeslagen geldt:

- De toeslagen worden uitgekeerd als een gelijk bedrag per ha tenzij de lidstaat besluit het bedrag te baseren op betalingsrechten¹ (art. 18). Toeslagen mogen regionaal worden gedifferentieerd.
- De redistributie-toelage voorziet in een herverdeling van steun van grotere naar kleinere bedrijven en bedrijven van gemiddelde omvang. De redistributie-toelage bestaat ook al in de huidige periode

¹ In het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) van 2003 tot en met 2013 ging de EU over van een productieafhankelijke steun naar een bedrijfstoeslag. De zogenaamde toeslagrechten (ingevoerd per 1 januari 2006) werden gebaseerd op de betaalde subsidies in een referentieperiode (2000-2002), dus op historische betalingen. Per 2015 is Nederland van dit historisch model overgestapt naar een flat rate betaling per hectare. Hiermee zijn per 31 december 2014 de toeslagrechten vervallen en vervangen door een nieuw systeem van rechten, namelijk de betalingsrechten. Deze betalingsrechten zijn in 2015 toegekend. Er is in Nederland een overgangperiode tot 1 januari 2019 afgesproken. De afbouw van het historische, bedrijfsspecifieke bedrag en de gelijktijdige opbouw naar een gelijk bedrag per hectare voor elke landbouwer verloopt dan geleidelijk (Meulen et al., 2017:12).

2014-2020, maar is nu optioneel. Er zijn geen nadere EU-bepalingen voor het afbakenen van grotere en kleinere bedrijven.

- Toeslagen per boer die meer bedragen dan 60.000 euro worden gekort, waarbij de korting oploopt naarmate de toeslag hoger is (art. 15.1). Het budget verkregen door de korting moet met name worden gebruikt voor de redistributie-inkomenstoelage voor duurzaamheid. Het bedrag mag ook worden toegevoegd aan het budget voor de tweede pijler.
- Lidstaten kunnen 15% van het budget voor de eerste pijler overhevelen naar dat van de tweede pijler; het omgekeerde is ook toegestaan (art. 90).

Nationale envelop voor de eerste pijler

De toeslagen in de eerste pijler van het GLB moeten uit de zogenaamde nationale envelop worden betaald. De nationale envelop wordt ook wel aangeduid als het budget voor de eerste pijler. De som van de nationale enveloppen in de komende periode 2021-2027 is 7% lager dan die in periode 2014-2020 (tabel 2.2).

Tabel 2.2 Nationale envelop voor de eerste pijler van het GLB voor Nederland, 2014-2027 (mln. euro a).

Periode 2014-2020							
2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Totaal
781	781	768	756	744	732	732	5.295
Periode 2021-2027							
2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
704	704	704	704	704	704	704	4.927
Verschil envelop 2020 en 2021 (%)							-3,8
Verschil totaal 2014-2020 en totaal 2021-2027 (%)							-6,9

a) In lopende prijzen.

Bron: Annex III van EU-verordening 1307/2013 en Annex en VII van EU-verordening 2018/392; bewerking Wageningen Economic Research.

Klimaatscore

Er gelden geen minimumeisen voor welk deel van de nationale envelop aan inkomens- en eco-schematoeslagen moet worden besteed. Wel moeten lidstaten in hun Strategisch Plan voor het GLB 2021-2027 aantonen dat de wijze waarop zij de toeslagen toekennen bijdraagt aan de klimaatdoelstelling van het GLB (art. 87). Daarvoor wordt een klimaatscore gebruikt, die afhangt van de aandelen van de uitgaven aan de diverse toeslagen en maatregelen in het totale budget voor de eerste en tweede pijler.

2.3 Keuzes voor Nederland

De lidstaten hebben veel keuzevrijheid bij de invulling van het GLB. Op voorhand is te beredeneren dat een aantal keuzes meer invloed zal hebben op de inkomens van de Nederlandse landbouwbedrijven dan andere.

Keuzes met geen tot beperkte invloed op de inkomens zijn:

- Uitbetalen op basis van een gelijk bedrag per ha dan wel op basis van betalingsrechten. De reden is dat Nederland bij de implementatie van de vorige hervorming van het GLB heeft gekozen voor het convergentiemodel, zodat tussen 2014 en 2019 in vijf gelijke stappen de historisch uiteenlopende betalingen op het niveau van de uniforme hectaretoelage worden gebracht. De grootste veranderingen in het inkomen vinden daarom plaats in de huidige implementatieperiode van het GLB (2014-2020) omdat de hoogte van de betaling – die per ha zeer uiteen konden lopen – wordt gelijk getrokken (zie ook Meulen et al., 2017; Terluin et al., 2014).
- De aftopping van toeslagen per bedrijf van meer dan 60.000 euro. In Nederland zijn er weinig bedrijven die meer dan 60.000 euro per bedrijf aan toeslagen ontvangen. Het gemiddelde bedrag aan betalingsrechten lag in 2015 op 11.000 euro voor Nederland (Meulen et al., 2017). Bovendien is

---

het zo dat de kosten voor meewerkende gezinsleden en loonarbeiders van de ontvangen toeslagen afgetrokken mogen worden, waardoor in de praktijk vermoedelijk geen enkel bedrijf in Nederland boven de 60.000 euro aan ontvangen toeslagen uitkomt.

Keuze waarvan effect op inkomens vooralsnog onduidelijk is:

- Herverdeling van grotere naar kleinere bedrijven (de redistributie-inkomenstoelage). De Nederlandse bedrijven verschillen sterk in omvang gemeten naar standaardverdiencapaciteit. In hectare gemeten zijn deze verschillen minder groot. De aanname is dat van deze herverdeling een beperkt effect uitgaat (analoog aan de redenering bij de aftopping van toeslagen).

Keuzes met grote(re) invloed op inkomens zijn:

- Bij de scenario's voor de invoering van het GLB in Nederland kan worden gevarieerd met wisselende aandelen van de verschillende toeslagen in de nationale envelop; dit leidt tot inkomenseffecten en tot een hogere of lagere score op de klimaatdoelstelling.
- Het effect op het inkomen van de boer wordt mede bepaald door de vraag of hij deelneemt aan het eco-schema en de zwaarte van het eco-schema. De invulling van de eco-schema's heeft daarom grote invloed op de inkomens. De veronderstelling is ook dat als de lat hoger ligt, deelname beperkter zal zijn dan bij schema's waaraan deelname eenvoudiger is.
- Ook kan worden nagegaan wat het inkomenseffect is van de overheveling van 15% van het budget van de 'eerste' naar de 'tweede' pijler.² Overheveling van de tweede naar de eerste pijler heeft minder effect, omdat het bedrag voor de tweede pijler relatief beperkt is in vergelijking met de eerste pijler (voor Nederland circa 73 mln. euro per jaar voor de eerste pijler tegen circa 704 mln. euro per jaar voor de tweede pijler).

2.4 Scenario's

In het huidige GLB geeft Nederland 30% van de nationale envelop uit aan vergroeningstoelagen en 70% aan inkomensstoelagen (inclusief de betalingen voor jonge boeren).

Volgens de wetgevende voorstellen voor het GLB 2021-2027 (EC, 2018) zijn lidstaten vrij om te bepalen welk deel van de nationale envelop aan de inkomensstoelage en welk deel aan de eco-schematoelage wordt besteed. Lidstaten zijn wel verplicht om als onderdeel van de eerste pijler zogenaamde eco-schema's aan te bieden, maar deelname is voor boeren vrijwillig. Als boeren deelnemen aan een eco-schema, ontvangen zij een toeslag. Bij dergelijke eco-schema's valt te denken aan de huidige vergroeningsmaatregelen in de eerste pijler of aan natuur- en landschapsbeheerpakketten uit de tweede pijler. Vanwege deze verplichting moet de envelop voor eco-schematoelagen groter dan nul zijn.

Gelet op het GLB-doel van zorgen voor redelijke inkomens in de landbouw is de veronderstelling dat lidstaten ook een deel van de nationale envelop aan inkomensstoelagen zullen besteden.

Deze overwegingen leiden tot vijf scenario's voor de toekenning van toeslagen in de eerste pijler van het GLB (tabel 2.3), waarbij is gevarieerd in de elementen die het meest effect zullen hebben op het landbouwincome. De scenario's zijn opgesteld in overleg met de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. De gehanteerde percentages zijn gekozen op basis van de wens het speelveld zo goed mogelijk te verkennen. De scenario's worden hieronder toegelicht.

---

² De vraag wat dit nationaal betekent voor de financiering van het GLB valt buiten het bestek van de studie.

Tabel 2.3 De vijf scenario's voor de eerste pijler van het GLB voor Nederland in deze studie a)

Scenario	Aandeel inkomenstoelage in nationale envelop	Aandeel eco- schematoelage in nationale envelop	Overheveling budget eerste pijler naar tweede pijler	Deelname boeren aan eco-schema (% van alle boeren)
Basis	70	30	Nee	100
Basisplus	50	50	Nee	90
Licht eco-schema	25	75	Nee	65
Zwaar eco-schema	20	80	Ja, 15%	15
Kringlooplandbouw	25	75	Ja, 15%	40

a) Omwille van de eenvoud nemen we de 2% van het budget voor de jonge boeren mee in de inkomenstoelage.

1. Basisscenario

Dit scenario gaat uit van de huidige situatie wat betreft de verdeling van het budget over de toeslagen: 70% van de nationale envelop wordt gebruikt voor de inkomenstoelage en 30% voor de eco-schematoelage. Alle bedrijven ontvangen een inkomenstoelage en alle boeren krijgen een toeslag voor deelname aan een eco-schema. De eisen van het eco-schema zijn vergelijkbaar zijn met de huidige vergroeningseisen. De veronderstelling is dat de kosten voor deelname aan het schema beperkt zijn, daarom wordt de toeslag voor het eco-schema volledig als inkomen gerekend. Er vindt geen overheveling van het budget plaats tussen de pijlers.

2. Basisplus-scenario

Dit scenario gaat uit van een verdeling van het budget voor toeslagen van 50/50: 50% van de nationale envelop wordt gebruikt voor de inkomenstoelage en 50% voor de eco-schematoelage. In dit scenario krijgen alle boeren een inkomenstoelage en 90% van de boeren doet mee aan een eco-schema. Ten opzichte van de huidige vergroeningseisen, komt er één lichte vergroeningseis in het eco-schema bij. De veronderstelling is dat deze lichte eis leidt tot beperkte bijkomende kosten voor de ondernemer; deze zijn in de berekeningen niet meegenomen. De eco-schematoelage wordt volledig meegenomen als inkomen. Er vindt geen overheveling van het budget plaats tussen de pijlers.

3. Licht eco-schemascenario

Dit scenario veronderstelt een forsere vergroening van de toeslagen. De verdeling van het budget voor toeslagen is 25/75: 25% van de in 2021 beschikbare envelop voor de eerste pijler wordt gebruikt voor de inkomenstoelage en 75% voor de eco-schematoelage. Alle boeren ontvangen een inkomenstoelage en 65% van de bedrijven neemt deel aan een eco-schema. De eco-schemaeisen zijn zwaarder dan die in het basisplus-scenario. Er vindt geen overheveling van het budget plaats tussen de pijlers.

In dit scenario wordt de eco-schematoelage ingevuld op de wijze van de huidige agro-milieu-klimaatmaatregelen, waarbij een boer een vergoeding ontvangt op basis van de (gemiddelde) kosten en de (gemiddeld) gederfde opbrengsten als gevolg van deelname aan de agro-milieu-klimaatmaatregel. In de praktijk zal er per maatregel en per deelnemer variatie zijn in de mate waarin de vergoeding de onkosten van deelname aan een maatregel compenseert en welk deel van de toeslag als inkomen resteert. Binnen het kader van deze studie is het niet mogelijk deze kosten en opbrengstenderving in te schatten. Met het oog op het verkennen van het speelveld worden twee varianten doorgerekend. Variant a waarbij de eco-schematoelage volledig kan worden toegerekend als inkomen; variant b waarin de eco-schematoelage niet bijdraagt aan het inkomen, maar inkomensneutraal is.

4. Zwaar eco-schemascenario

Dit scenario zet zwaar in op vergroening van de toeslagen. Bovendien vindt er een overheveling plaats van 15% van het budget van de eerste naar de tweede pijler. In dit scenario wordt uitgegaan van een verdeling van het budget voor toeslagen van 20/80: 20% van de beschikbare envelop wordt gebruikt voor de inkomenstoelage en 80% voor de eco-schematoelagen. Alle boeren krijgen een inkomenstoelage en 15% van de bedrijven krijgen een toeslag voor deelname aan een eco-schema. De eco-schemaeisen zijn fors aangescherpt ten opzichte van de eisen voor het lichte eco-schema.

Evenals voor het lichte eco-schemascenario worden twee varianten berekend, de variant waarbij de eco-schematoeslag volledig als inkomen wordt meegerekend en de variant waarbij deelname aan een eco-schema inkomensneutraal is.

5. Kringlooplandbouwscenario

Dit scenario gaat uit van een eco-schema gebaseerd op het gedachtegoed van de kringlooplandbouw. In de kringlooplandbouw wordt gestreefd naar minimale verliezen van grondstoffen bij de productie van biomassa. De inperking van verliezen kan worden gerealiseerd door reststromen te benutten en op te waarderen tot nuttige grondstoffen in het landbouwsysteem (Maas en Thijssen, 2018). De kringlooplandbouw is een integraal onderdeel van een circulair voedselsysteem en de bodem speelt een cruciale rol. Een goede bodemkwaliteit kan bijdragen aan een hogere opbrengst, dient als buffer voor extreme weersomstandigheden, en beperkt de verliezen van stikstof naar de lucht en het grond- en oppervlaktewater. Verondersteld wordt dat het principe van kringlooplandbouw voor 40% van de Nederlands landbouwbedrijven haalbaar is. In dit scenario wordt een verdeling van het budget voor toeslagen van 25/75 gehanteerd: 25% van de beschikbare envelop wordt gebruikt voor de inkomstenstoeslag en 75% voor de eco-schematoeslagen. In dit scenario krijgen alle boeren een inkomstenstoeslag en 40% van de boeren neemt deel aan een eco-schema. Net als voor het lichte en zware eco-schema worden twee varianten doorgerekend, de variant waarbij de eco-schematoeslag volledig als inkomen wordt meegerekend en de variant waarbij deelname aan een eco-schema inkomensneutraal is.

Er vindt een overheveling plaats van 15% van het budget van de eerste naar de tweede pijler.

2.5 Berekeningswijze

Aannames over het landbouwinkomen, aantal ha en aantal bedrijven

Deze studie gebruikt data over het landbouwinkomen, het aantal ha landbouwareaal en het aantal landbouwbedrijven uit het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research. Het meest recente jaar waarvoor data beschikbaar zijn is 2016. De veronderstelling is dat het aantal ha landbouwareaal en het aantal landbouwbedrijven in de jaren daarna gelijk is aan dat van 2016, met de trendmatige afname van landbouwbedrijven wordt geen rekening gehouden. Omdat de landbouwinkomens in de landbouw van jaar tot jaar fluctueren, wordt voor het landbouwinkomen het vijfjaarlijks gemiddelde van 2012-2016 genomen. Dit inkomen is zowel inclusief als exclusief bedrijfstoelagen van de eerste pijler van het GLB beschikbaar. De aanname is dat het gemiddelde inkomen exclusief bedrijfstoelagen 2012-2016 in de jaren daarna nominaal constant blijft. Er wordt geen rekening gehouden met inflatie.

Convergentie van de toeslagen van de eerste pijler in de periode 2015-2019

Het Bedrijveninformatienet geeft data voor de bedrijfstoelag uit de eerste pijler van het GLB per bedrijf in 2016. Deze bedrijfstoelag zijn om te rekenen tot een premie per ha door de ontvangsten aan toeslagen per gemiddeld landbouwbedrijf te delen door het aantal ha landbouwareaal op dat gemiddelde bedrijf. De bedrijfstoelagen uit de eerste pijler van het GLB convergeren in de periode 2015-2019 naar een uniforme premie per ha. De omvang van deze premie in 2019 is te berekenen door de nationale envelop voor de eerste pijler van het GLB in 2019 te delen door alle ha landbouwareaal in Nederland. Omdat de nationale envelop voor 2020 gelijk is aan die van 2019 en vanwege de veronderstelling dat het aantal ha landbouwareaal gelijk blijft na 2016, is de uniforme hectarepremie in 2020 gelijk aan die van 2019.

Jonge boeren-toeslag

De bedrijfstoelagen van de eerste pijler van het GLB per gemiddeld landbouwbedrijf voor 2016 uit het Bedrijveninformatienet weerspiegelen de ontvangsten aan de inkomstenstoeslag, de toeslag voor jonge boeren en de vergroeningstoeslag. Alle bedrijven ontvangen een inkomstenstoeslag en een vergroeningstoeslag; bedrijven met een jonge boer als bedrijfshoofd kunnen een jonge boeren-toeslag krijgen. Omdat het gecompliceerd is om de jonge boeren-toeslag uit de bedrijfstoelagen te elimineren en omdat er maximaal 2% van het budget voor de eerste pijler aan de jonge boeren-doelstelling mag

worden besteed, is de jonge boeren-toeslag in deze studie buiten beschouwing gelaten en behandeld als inkomenstoelag.

Beschikbare envelop voor inkomens- en eco-schematoeslagen

Uit de data van het Bedrijveninformatienet blijkt dat in 2016 zo'n 93%³ van de nationale envelop werd gebruikt voor de inkomens- en vergroeningstoelagen. Dit percentage is ook gehanteerd voor de nationale envelop van de andere jaren in deze studie. Dat betekent dat van de totale nationale envelop voor de eerste pijler van het GLB in 2021 van 704 miljoen euro, 657 euro beschikbaar is voor de inkomens- en eco-schematoeslagen (tabel 2.4).

Tabel 2.4 Beschikbaar bedrag voor de toelagen uit de nationale envelop voor de eerste pijler van het GLB, 2021

Scenario nr.	Basis-toeslag (% envelop)	Eco-schema-toeslag (% envelop)	Over-heveling budget 1e naar 2e pijler (mln. euro)	Deelname boeren (=ha) eco-schema (%)	Beschikbare envelop (mln. euro)	Budget inkomens-toelagen (mln. euro)	Budget eco-schema-toelagen (mln. euro)
1	70	30	0	100	657	460	197
2	50	50	0	90	657	329	329
3	25	75	0	65	657	164	493
4	20	80	105,6	15	552	110	441
5	25	75	105,6	40	552	138	414

Bron: Annex III van EU-verordening 1307/2013 en Annex VII van EU-verordening 2018/392; bewerking Wageningen Economic Research.

Doorrekening van de scenario's voor het jaar 2021

De volgende periode van het GLB loopt van 2021-2027. In al die jaren is de nationale envelop voor toelagen in de eerste pijler van het GLB in Nederland gelijk (tabel 2.2). Vanwege de veronderstelling dat de inkomens, het aantal bedrijven en het aantal ha landbouwareaal na 2016 gelijk blijven, geldt dit ook voor de omvang van de inkomenstoelag per ha en de eco-schematoelag per ha in de periode 2021-2027 in elk scenario. Deze studie berekent per scenario enkel de hoogte van de toelagen per ha en de omvang van het landbouwinkomen voor 2021. In de jaren daarna zijn ze even hoog. De toelagen per ha en het landbouwinkomen in het basisscenario in 2021 worden vergeleken met de situatie in 2020, het laatste jaar van de huidige GLB-periode.

Berekening toelagen per ha

Op basis van data uit het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research is bekend hoeveel ha op Nederlandse landbouwbedrijven in de huidige situatie in aanmerking komt voor toelagen. Boeren ontvangen voor alle ha een inkomenstoelag: deze wordt afgeleid door het deel van de nationale envelop voor pijler 1 dat beschikbaar is voor inkomenstoelagen te delen door dit aantal ha.

Het aantal ha waarvoor een eco-schematoelag wordt toegekend hangt af van het percentage boeren dat deelneemt aan de eco-schema's. De eco-schemapremie wordt berekend door het deel van de nationale envelop dat beschikbaar is voor eco-schematoelagen te delen door het product van alle ha en het deelnamepercentage aan het eco-schema. In het geval van het lichte eco-schemascenario: alle ha * 65%. De hoogte van de eco-schematoelag varieert in de verschillende scenario's. Op basis van de Groenblauwe Catalogus is een indicatie te geven van de eisen waaraan bij de verschillende eco-schematoelagen kan worden gedacht.

³ Het verschil is vermoedelijk toe te schrijven aan kortingen voor onder meer de nationale reserve (zie ook Meulen et al., 2017:14).

Acht bedrijfstypes

De effecten zullen worden berekend voor acht bedrijfstypes, waarbij de volgende typen worden onderscheiden:

- Akkerbouw (exclusief zetmeelaardappelen)
- Zetmeelaardappelen
- Melkveehouderij
- Vleeskalversector
- Overige graasdieren
- Hokdieren
- Tuinbouw
- Gemengde bedrijven.

De bedrijven zijn geclassificeerd op basis van de Standaard Output (genormaliseerde opbrengsten) (tabel 2.5). Alle bedrijven in Nederland zijn hierin meegenomen, uitgezonderd de zeer kleine bedrijven met een standaardopbrengst van minder dan 25.000 euro.

Tabel 2.5 *Classificatie bedrijfstypen op basis van de Standaard Output (SO).*

	Veronderstelling ten aanzien van SO
Akkerbouwbedrijven (exclusief zetmeelaardappelen)	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit akkerbouwgewassen en maximaal 1/3 uit zetmeelaardappelen
Zetmeelaardappelbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit akkerbouwgewassen en minimaal 1/3 uit zetmeelaardappelen
Melkveebedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit melk- en bijbehorende jongvee
Vleeskalverbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit vleeskalveren
Overige graasdierbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit graasdieren (paarden, pony's, geiten, schapen, vleesvee) melk- en bijbehorende jongvee zijn hiervan uitgesloten
Hokdierbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit varkens en/of pluimvee
Tuinbouwbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit vormen van opengrond- of glastuinbouwgewassen inclusief blijvende teelten (met name fruit)
Gemengde bedrijven	Indien niet aan de voorwaarde wordt voldaan van 2/3 akkerbouw, graasdieren, tuinbouw of hokdieren dan valt het bedrijf in deze categorie

Inkomen uit bedrijf

Deze studie is gericht op het inkomen uit bedrijf: dat is de vergoeding die de ondernemers en hun huishoudens hebben behaald voor de inzet van hun arbeid en kapitaal in het bedrijf. Dit inkomen bestaat uit de totale opbrengsten van het bedrijf minus de betaalde kosten en afschrijvingen plus het saldo van buitengewone baten en lasten. Omdat er meerdere ondernemers/arbeidskrachten op één bedrijf kunnen werken, kan het inkomen uit bedrijf verschillen van het inkomen per arbeidskracht. Om de inkomens per ingezette arbeidskracht over bedrijven met elkaar te kunnen vergelijken, wordt het inkomen per bedrijf vaak uitgedrukt per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje). Gemiddeld werkt er ongeveer één onbetaalde arbeidskracht voltijds op akkerbouwbedrijven, zetmeelaardappelbedrijven en overige graasdierbedrijven (tabel 2.6). Op die bedrijven ligt het inkomen uit bedrijf dicht bij het inkomen per arbeidskracht. Op melkveebedrijven, vleeskalverbedrijven en tuinbouwbedrijven werken gemiddeld 1,5 onbetaalde arbeidskrachteenheden. Daar is het inkomen per arbeidskracht dus lager dan het inkomen uit bedrijf. De bezetting van onbetaalde arbeidskrachteenheden op hokdierbedrijven en gemengde bedrijven ligt rond 1,3.

Tabel 2.6 Aantal onbetaalde arbeidsjaareenheden (oaje) per bedrijf op de 8 bedrijfstypen in deze studie, 2012-2016.

	Inkomen uit bedrijf (euro), gem. 2012- 2016	Aantal oaje per bedrijf, gem. 2012- 2016	Inkomen uit bedrijf per oaje (euro), gem. 2012-2016
Akkerbouw	59.230	1,1	53.450
Zetmeelaardappelen	82.090	1,1	76.580
Melkvee	43.500	1,5	28.360
Vleeskalveren	60.440	1,5	40.460
Overige graasdieren	-3.440	1,0	-3.410
Hokdieren	53.660	1,3	42.120
Tuinbouw	147.020	1,6	92.580
Gemengd	48.110	1,3	38.000
Totaal	61.420	1,4	44.900

Bron: Bedrijveninformatienet.

3 Resultaten

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de gevolgen van de vijf scenario's in deze studie voor de ontvangsten aan toeslagen uit de eerste pijler en de inkomens uit bedrijf op de verschillende bedrijfstypen in Nederland in 2021. Paragraaf 3.2 schetst de uitgangssituatie: hoeveel toeslagen ontvangen bedrijven in de huidige periode van het GLB en welk inkomen uit bedrijf wordt behaald? Paragraaf 3.3 analyseert hoe de inkomens- en eco-schematoeslagen per bedrijf veranderen in de scenario's. Paragraaf 3.4 behandelt de gevolgen voor het inkomen uit bedrijf in de scenario's, waarbij een onderscheid wordt gemaakt naar inkomens op bedrijven die wel of niet meedoen aan een eco-schema. De laatste paragraaf licht de klimaatscore van elk scenario toe. Bij alle cijfers moet worden bedacht dat het gaat om ruwe berekeningen, die gezien moeten worden als een eerste indicatie van mogelijke effecten.

3.2 Uitgangssituatie

Toeslagen per ha in 2016

Het meest recente jaar waarvoor data voor inkomens uit bedrijf en ontvangsten aan GLB-toeslagen beschikbaar zijn is 2016. In dat jaar ontvingen ruim 46.000 landbouwbedrijven een toeslag uit de eerste pijler van het GLB. Omdat Nederland de GLB-toeslagen in de periode 2015-2019 laat convergeren naar een uniforme hectarepremie, bestaan er tot 2019 tussen bedrijven verschillen in de ontvangen toeslag per ha. Deze verschillen hangen samen met de hoogte van de toeslagen die de bedrijven vóór 2015 kregen; deze hoogte was gebaseerd op de historische productie (in hectares of dieren gemeten). Vleeskalverbedrijven en zetmeelaardappelbedrijven ontvingen in 2016 de hoogste toeslag per ha; tuinbouwbedrijven en gemengde bedrijven de laagste (tabel 3.1). De toeslagen in de vleeskalverensector zijn zo hoog per ha omdat deze bedrijven over het algemeen nauwelijks grond bezitten, voor de tuinbouwbedrijven zijn deze laag omdat het merendeel van de tuinbouwsector geen steun ontving voor de laatste hervorming (zie ook Jongeneel et al., 2011). De toeslagen op de overige bedrijfstypen lagen rond de gemiddelde toeslag van zo'n 400 euro per ha.

Tabel 3.1 Enkele kenmerken van de acht bedrijfstypen in deze studie, 2012-2016.

	Aantal bedrijven, 2016	Hectares per bedrijf, 2016	Inkomen uit bedrijf (euro), gem. 2012-2016	Gemiddelde ontvangsten eerste pijler GLB per bedrijf (euro), 2016	Toeslagen eerste pijler GLB als% inkomen uit bedrijf, 2016	Omgerekende bedrijfstoeslag per ha (euro), 2016
Akkerbouw a)	6.553	58	59.230	21.860	37	379
Zetmeelaardappelen	781	81	82.090	45.130	55	555
Melkvee	16.436	55	43.500	23.020	53	418
Vleeskalveren	677	8	60.440	30.750	51	3.755
Overige graasdieren	5.462	22	-3.440	7.960	231	359
Hokdieren	4.160	8	53.660	3.400	6	410
Tuinbouw b)	8.343	16	147.020	3.040	2	189
Gemengd	2.951	43	48.110	14.290	30	331
Totaal	45.895	39	61.420	15.620	25	402

a) Exclusief zetmeelaardappelbedrijven; b) Inclusief glastuinbouwbedrijven.

Bron: Bedrijveninformatienet.

Inkomens uit bedrijf in 2012-2016

Omdat de inkomens in de landbouw van jaar tot jaar aanzienlijk kunnen fluctueren, wordt vaak met een meerjarig gemiddeld inkomen gewerkt. In deze studie is dat het vijfjaarlijks gemiddelde inkomen van 2012-2016. Gemiddeld bedroeg het inkomen uit bedrijf in 2012-2016 ruim 61.000 euro. Tussen de bedrijfstypen bestaan grote verschillen in het gemiddelde gezinsinkomen: het was negatief op de overige graasdierbedrijven en het hoogst op de tuinbouwbedrijven (tabel 3.1). Ongeveer een kwart van het inkomen op alle bedrijven is afkomstig van de GLB-toeslagen; zonder deze toeslagen zou – ceteris paribus – het inkomen uit bedrijf in 2012-2016 op zo'n 45.000 euro uitkomen. Het aandeel van de GLB-toeslagen in het inkomen verschilt aanzienlijk tussen de bedrijfstypen: van enkele procenten op tuinbouwbedrijven en hokdierbedrijven tot meer dan de helft op vleeskalverbedrijven, melkveebedrijven en zetmeelaardappelbedrijven. Op de overige graasdierbedrijven zijn de toeslagen ruim twee keer zo groot als het inkomen uit bedrijf; zonder toeslagen zou het inkomen op die bedrijven negatiever zijn.

Uniforme hectarepremie in 2019

Tussen 2015 en 2019 convergeren de toeslagen van de eerste pijler van het GLB naar een uniforme hectarepremie. Dat betekent dat elk landbouwbedrijf in 2019 eenzelfde bedrag per ha aan inkomens- en eco-schematoeslagen krijgt van zo'n 383 euro (tabel 3.2). Bedrijven die in 2016 meer krijgen dan de nationaal gemiddelde hectaretoeslag zullen hun ontvangsten aan toeslagen in de periode 2016-2019 zien teruglopen, terwijl bedrijven die in 2016 minder dan de gemiddelde toeslag ontvangen juist een hoger bedrag aan toeslagen krijgen. Vooral op de vleeskalverbedrijven, de zetmeelaardappelbedrijven en de tuinbouwbedrijven leidt dit tot grote veranderingen: op de vleeskalverbedrijven en de zetmeelaardappelbedrijven gaan de ontvangsten aan toeslagen tussen 2016 en 2019 fors naar beneden; op tuinbouwbedrijven zijn de ontvangsten aan toeslagen in 2019 daarentegen ruim twee keer zo hoog als in 2016. De hoogte van de uniforme hectarepremie in 2020 is gelijk aan die van 2019 omdat de nationale envelop voor 2020 net zo groot is als die voor 2019.

Tabel 3.2 Gemiddelde ontvangsten aan toeslagen uit de eerste pijler GLB per bedrijf, 2016 en 2019 (euro).

	Omgereken de bedrijfstoelag per ha, 2016 (euro)	Omgereken de bedrijfstoelag per ha, 2019 (euro)	Ontvangsten toeslagen van de eerste pijler per bedrijf (euro)		
			2016	2019	Verandering 2019 t.o.v 2016 (%)
Vleeskalveren	3755	383	30.750	3.138	-90
Zetmeelaardappelen	555	383	45.130	31.143	-31
Melkvee	418	383	23.020	21.120	-8
Hokdieren	410	383	3.400	3.180	-6
Akkerbouw	379	383	21.860	22.104	1
Overige graasdieren	359	383	7.960	8.495	7
Gemengd	331	383	14.290	16.537	16
Tuinbouw	189	383	3.040	6.165	103
Totaal	402	383	15.620	14.893	-5

3.3 Toeslagen per hectare in de nieuwe situatie

De gevolgen van de scenario's voor de omvang van de GLB-toeslagen en de inkomens uit bedrijf zijn berekend voor het jaar 2021. De situatie in 2016 is de proxy voor 2021, omdat voor 2021 nog geen inkomen bekend is, evenmin als hoeveel landbouwbedrijven er van de verschillende bedrijfstypen dan zullen zijn. Het inkomen exclusief toeslagen in 2021 is daarom gelijk aan het gemiddelde inkomen exclusief toeslagen in 2012-2016, het aantal bedrijven in 2021 is hetzelfde als in 2016. Het aantal ha per bedrijf in 2021 verandert evenmin ten opzichte van 2016.

De scenario's zijn samengesteld aan de hand van de volgende drie criteria:

- Het aandeel van de nationale envelop dat aan inkomenstoelagen en eco-schematoelagen wordt besteed.
- Het percentage boeren dat deelneemt aan het eco-schema.
- Het percentage van de nationale envelop voor de eerste pijler van het GLB dat wordt overgeheveld naar het budget van de tweede pijler.

Eco-schematoeslag per ha stijgt als minder boeren deelnemen aan eco-schema

In het basisscenario krijgen alle boeren zowel een inkomenstoeslag als een eco-schematoeslag. Iedereen neemt deel aan het eco-schema, dat vergelijkbaar is met de huidige vergroeningseisen. Elke boer ontvangt dan een inkomenstoeslag van 258 euro en een eco-schematoeslag van 111 euro (tabel 3.3). In de overige vier scenario's wordt relatief minder budget voor inkomenstoelagen en meer budget gereserveerd voor eco-schematoelagen, en doen er minder boeren mee aan de eco-schema's vanwege hogere eisen. Daardoor gaat de inkomenstoeslag omlaag: hij varieert van 184 euro per ha in het basisplus-scenario tot 62 euro in het zware eco-schemascenario. De eco-schematoeslag per ha gaat daarentegen omhoog: van 205 euro per ha in het basisplus-scenario tot 1.650 euro in het zware eco-schemascenario. In dat laatste scenario doen 15% van de boeren mee aan een eco-schema op 15% van het landbouwareaal. Op een aanzienlijk deel van het landbouwareaal worden in dit scenario dus geen extra inspanningen op het gebied van milieu, landschap en klimaat geleverd.

Tabel 3.3 *Inkomenstoeslag en eco-schematoeslag in elk scenario, 2021.*

Scenario	Inkomens- toeslag (euro per ha)	Eco-schema- toeslag (euro per ha)	Aantal ha met eco-schema- toeslag (*1.000)	Ha met eco- schema- toeslag als% van totaal areaal	Inkomens- toeslag plus eco-schema- toeslag (euro per ha)
Basis	258	111	1.784	100	369
Basisplus	184	205	1.606	90	389
Licht eco-schema	92	425	1.160	65	517
Zwaar eco-schema	62	1.650	268	15	1.711
Kringlooplandbouw	77	580	714	40	657

Bandbreedte hoogte eco-schematoeslag

Door variaties in de omvang van de envelop die aan eco-schematoelagen wordt besteed en het aantal boeren dat deelneemt aan een eco-schema, kan de hoogte van de eco-schematoeslag per ha lager dan wel hoger uitkomen. In de scenario's in deze studie varieert de eco-schematoeslag van 111-1.650 euro (tabel 3.3). Dit is echter niet de maximale bandbreedte waarbinnen de eco-schematoeslag per ha kan variëren. Strikt genomen bestaat die ook niet omdat in de voorstellen van de EC eisen ontbreken voor de aandelen van de nationale envelop die minimaal aan de inkomens- en eco-schematoelagen moeten worden besteed.

Stel dat als ondergrens voor de eco-schematoeslag wordt uitgegaan van:

- Een overheveling van 15% van de envelop van de eerste pijler naar de tweede pijler.
- Een aandeel van 10% van de resterende nationale envelop voor de eerste pijler voor eco-schematoelagen.
- Een deelname van alle boeren aan de eco-schema.

En als bovengrens wordt uitgegaan van:

- Een aandeel van 90% van de nationale envelop voor eco-schematoelagen.
- Een deelname van 10% van de boeren aan de eco-schema.

Dan is de minimum-eco-schematoeslag 31 euro per ha (55 miljoen euro/1,78 miljoen ha) en de maximum-eco-schematoeslag 3.315 euro per ha (591 miljoen euro/178.000 ha).

Toeslag per ha in basisscenario 4% lager dan in 2020

In het basisscenario ontvangt elke boer in 2021 een uniforme hectarepremie van 369 euro per ha (inkomenstoelag plus eco-schematoeslag) (tabel 3.2). In vergelijking met de hectarepremie van 383 euro in 2020 betekent dat een daling van 4%. Dit komt omdat de nationale envelop die in het basisscenario beschikbaar is voor de inkomens- en eco-schematoeslag 4% lager is dan die van 2020.

3.4 Gevolgen voor het inkomen uit bedrijf

Inkomens in basisscenario zo'n 1% lager dan in 2020

Voor alle bedrijven gemiddeld nemen de inkomens uit bedrijf in het basisscenario met zo'n 1% af ten opzichte van de inkomens in 2020 (tabel 3.4). Op sommige bedrijfstypes, zoals overige graasdierbedrijven (-11,2%), melkveebedrijven (-1,9%) zetmeelaardappelbedrijven (-1,7%), akkerbouwbedrijven (-1,4%) en gemengde bedrijven (-1,3%) is de afname wat groter en die op hokdierbedrijven en tuinbouwbedrijven (beide -0,2%) en vleeskalverbedrijven (-0,4%) kleiner. De mate waarin het inkomen uit bedrijf meer dan wel minder wordt beïnvloed door een wijziging in de ontvangsten aan toeslagen uit de eerste pijler van het GLB hangt samen met het aandeel van deze toeslagen in het inkomen: hoe hoger dit aandeel, hoe meer het inkomen daalt bij een verlaging van de toeslagen (tabel 3.5).

Tabel 3.4 Verandering in het inkomen uit bedrijf in het basisscenario in 2021 ten opzichte van 2020 a).

	Inkomen uit bedrijf zonder toeslagen (euro), gem. 2012-2016	Gemiddelde ontvangsten eerste pijler GLB per bedrijf (euro), 2020	Gemiddelde ontvangsten eerste pijler GLB per bedrijf (euro), 2021	Inkomen uit bedrijf (incl. toeslagen) (euro), gem. 2020	Inkomen uit bedrijf (incl. toeslagen) (euro), 2021	Verandering inkomen 2021 ten opzichte van 2020 (%)
Akkerbouw	37.370	22.104	21.259	59.474	58.629	-1,4
Zetmeelaardappelen	36.960	31.143	29.952	68.103	66.912	-1,7
Melkvee	20.480	21.120	20.312	41.600	40.792	-1,9
Vleeskalveren	29.690	3.138	3.018	32.828	32.708	-0,4
Overige graasdieren	-11.400	8.495	8.170	-2.905	-3.230	-11,2
Hokdieren	50.260	3.180	3.059	53.440	53.319	-0,2
Tuinbouw	143.980	6.165	5.929	150.145	149.909	-0,2
Gemengd	33.820	16.537	15.904	50.357	49.724	-1,3
Totaal	45.800	14.893	14.324	60.693	60.124	-0,9

a) Zie ook Bijlage 1 voor een compleet overzicht van de inkomensgevolgen per scenario per bedrijfstype.

Tabel 3.5 Aandeel toeslagen in het inkomen uit bedrijf, 2020 en 2021 (basisscenario) (%).

	2020	2021 (basis scenario)
Akkerbouw	37	36
Zetmeelaardappelen	46	45
Melkvee	51	50
Vleeskalveren	10	9
Overige graasdieren a)	292	253
Hokdieren	6	6
Tuinbouw	4	4
Gemengd	33	32
Totaal	25	24

a) Omdat het inkomen negatief is in de uitgangssituatie, is de relatieve verandering groot.

Inkomen in het basisscenario gebruikt als referentie-inkomen

Het inkomen uit bedrijf in het basisscenario, waarbij boeren zowel een inkomens- als een eco-schematoeslag ontvangen, is als referentie-inkomen gebruikt om na te gaan hoe de inkomens veranderen in de verschillende scenario's. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen bedrijven die alleen een inkomenstoelage ontvangen en bedrijven die wegens deelname aan een eco-schema daarnaast een eco-schematoeslag ontvangen.

Inkomens op bedrijven zonder eco-schema dalen met 10-20%

In het basisplus-scenario loopt het inkomen uit bedrijf gemiddeld met ruim 10% terug op bedrijven die alleen een inkomenstoelage ontvangen in vergelijking met het basisscenario (tabel 3.6). In de lichte en zware eco-schemascenario's en het kringlooplandbouwscenario dalen de inkomens uit bedrijf gemiddeld tot circa 80% van dat in het basisscenario. Die daling komt doordat de beschikbare envelop voor inkomenstoelagen veel kleiner is dan die in het basisscenario. De inkomens uit bedrijf op de akkerbouwbedrijven, zetmeelaardappelbedrijven, melkveebedrijven, overige graasdierbedrijven en gemengde bedrijven nemen bovengemiddeld af in de scenario's; dat heeft te maken met een relatief groot aantal ha op deze bedrijfstypen en een relatief hoog aandeel van de toeslagen in het inkomen. Op de overige graasdierbedrijven, die in het basisscenario een negatief inkomen uit bedrijf hebben, worden de inkomens nog meer negatief: ze variëren van ruim -7.000 euro in het basisplus-scenario tot zo'n -10.000 euro in het zware eco-schemascenario.

Tabel 3.6 Veranderingen in het inkomen uit bedrijf op bedrijven die alleen een inkomenstoelage ontvangen, index inkomen inclusief inkomens- en eco-schematoeslag in het basisscenario = 100.

	Scenario			
	2. Basisplus	3. Licht eco-schema	4. Zwaar eco-schema	5. Kringlooplandbouw
Akkerbouw	82	73	70	71
Zetmeelaardappelen	78	66	63	65
Melkvee	75	63	59	61
Vleeskalveren	95	93	92	93
Overige graasdieren a)	-226	-290	-310	-300
Hokdieren	97	96	95	95
Tuinbouw	98	97	97	97
Gemengd	84	76	73	75
Totaal	88	82	80	81

a) Omdat het inkomen negatief is in de uitgangssituatie, is de relatieve verandering groot.

Inkomens op bedrijven met eco-schema stijgen

In het basisscenario doen alle boeren verplicht mee aan een eco-schema. In de overige scenario's is deelname aan een eco-schema vrijwillig en is de eco-schematoeslag hoger dan in het basisscenario. In het basisplus-scenario liggen de inkomens op bedrijven die deelnemen aan een eco-schema gemiddeld een fractie hoger dan in het basisscenario (tabel 3.7). Zoals aangegeven in paragraaf 2.4 is in dit scenario de veronderstelling dat de kosten voor deelname gering zijn en de toeslag volledig als inkomen kan worden gezien.

In de drie scenario's waar de eisen voor deelname aan een schema zwaarder zijn – het lichte ecoschema, het zware ecoschema en het kringloopschema – komen de inkomens uit bedrijf in het lichte eco-schemascenario gemiddeld zo'n 10% hoger uit dan in het basisscenario, in het kringlooplandbouwscenario zijn de inkomens gemiddeld bijna een vijfde hoger en in het zware eco-schemascenario ruim vier vijfde. Daarbij zijn de eco-schematoelagen volledig toegerekend als inkomen (variant a). Dit betekent dat de in tabel 3.7 (en bijlage 1) gepresenteerde inkomensstijgingen een overschatting zijn. Immers, zeker in de situatie dat deelname aan een eco-schema meer eisen met zich meebrengt, zal dit leiden tot hogere kosten. In de situatie dat de eco-schematoeslag als inkomensneutraal wordt meegenomen (variant b), zijn de inkomenseffecten gelijk aan de situatie dat een bedrijf enkel een inkomenstoelage krijgt (zie tabel 3.6 en voorgaande alinea). Deze twee uitersten geven de randen van het speelveld aan. Ter illustratie voor een situatie binnen die uitersten van het

speelveld: stel dat 10% van de toeslag resteert als inkomen; in vergelijking met de situatie zonder eco-schematoeslag, stijgt het totale inkomen dan met enkele procenten in de drie scenario's.

Tabel 3.7 Veranderingen in het inkomen uit bedrijf op bedrijven die zowel een inkomens als een eco-schematoeslag ontvangen, index inkomen inclusief inkomens- en eco-schematoeslag in het basisscenario = 100a)

	Scenario			
	2. Basisplus	3. Licht eco-schema	4. Zwaar eco-schema	5. Kringlooplandbouw
Akkerbouw	102	115	232	128
Zetmeelaardappelen	102	118	263	135
Melkvee	103	120	281	139
Vleeskalveren	101	104	134	107
Overige graasdieren	-86	2	822	98
Hokdieren	100	102	121	104
Tuinbouw	100	102	114	103
Gemengd	102	113	217	125
Totaal	101	110	187	119

a) In deze cijfers is de eco-schematoeslag volledig meegerekend als inkomen en is geen rekening gehouden met eventuele kosten om aan het schema te voldoen.

3.5 Klimaatscore van de scenario's

In hun Strategische Plannen voor het GLB in de periode 2021-2027 moeten lidstaten aantonen dat de wijze waarop zij de toeslagen toekennen bijdraagt aan de klimaatdoelstelling van het GLB (art. 87 van EU-verordening 2018/392). Daarbij wegen sommige soorten inkomens- en eco-schematoeslagen zwaarder dan andere. De regel die de EC hanteert voor de beoordeling van het halen van de klimaatdoelstelling is het quotiënt van:

- de som van de volgende vijf posten:
    - 40% van de uitgaven voor de inkomens- en eco-schematoeslag en de redistributie-inkomens- en eco-schematoeslag
    - 100% van de uitgaven voor de eco-schematoeslag voor vrijwillige deelname aan eco-schema's
    - 40% van de uitgaven voor de aanvullende inkomens- en eco-schematoeslag voor jonge boeren in pijler 1
    - 100% van de uitgaven voor klimaat-, duurzaamheids- en milieumaatregelen in pijler 2
    - 40% van de uitgaven voor gebieden met een natuurlijke handicap in pijler 2
- +
- Gedeeld door de som van het budget voor pijler 1 en pijler 2 in jaar x

Hoe dichter dit quotiënt bij 1 ligt, hoe hoger de score van de lidstaat op de klimaatdoelstelling.

Bij de berekening van de klimaatscore van de gebruikte scenario's in deze studie zijn alleen de uitgaven van pijler 1 meegenomen en is pijler 2 buiten beschouwing gelaten. Het is daarom een partiële score. Het budget voor pijler 2 is relatief klein ten opzichte van het budget voor pijler 1, de uitgaven en het budget voor pijler 2 hebben daarom weinig invloed op de hoogte van de totale score; die verandert maximaal met + of - 5% bij minimale of maximale klimaatuitgaven in pijler 2.

Scenario's licht en zwaar eco-schema en kringlooplandbouw hebben hoogste klimaatscore

De klimaatscore van de uitgaven van pijler 1 in het basisscenario van 0,54 is gelijk aan de score in 2016, omdat in het basisscenario van dezelfde verdeling van de nationale envelop voor pijler 1 over de inkomens- en eco-schematoeslagen wordt uitgegaan (tabel 3.8). De klimaatscores in het lichte eco-schemascenario, het zware eco-schemascenario en het kringlooplandbouwscenario zijn het hoogst en komen alle drie op zo'n 0,8 uit. Het blijkt dat de klimaatscore hoger worden naarmate het aandeel van de uitgaven aan eco-schematoeslagen in de envelop voor pijler 1 groter wordt. De klimaatscore zegt echter niets over het aantal ha met een eco-schema: in het basisscenario met de laagste

klimaatscore wordt er op het totale landbouwareaal aan eco-schema gedaan; in het zware eco-schemascenario met de hoogste klimaatscore valt er 15% van het areaal onder een eco-schema.

Tabel 3.8 *Klimaatscore van het GLB in Nederland in 2016 en in de scenario's van deze studie.*

	Beschikbare envelop pijler 1 (mln. euro)	Uitgaven aan inkomens- toeslagen (mln. euro)	Uitgaven aan eco- schema-toeslagen (mln. euro)	Klimaatscore
2016	768	502	215	0,54
Basisscenario	704	460	197	0,54
Basisplus-scenario	704	329	329	0,65
Licht eco-schemascenario	704	164	493	0,79
Zwaar eco-schemascenario	598	110	441	0,81
Kringlooplandbouw-scenario	598	138	414	0,78

Bron: berekeningen Wageningen Economic Research.

---

4 Slotbeschouwing

De wetgevende voorstellen voor het GLB voor de jaren 2021-2027 bieden lidstaten veel vrijheid bij de toekenning van toeslagen in de eerste pijler van het GLB. In deze studie zijn de gevolgen voor de omvang van de toeslagen van de eerste pijler en de inkomens op landbouwbedrijven in Nederland in vijf scenario's doorgerekend, uitgaand van uiteenlopende keuzes voor de invulling van de toeslagen van de eerste pijler. De scenario's schetsen de situatie in het jaar 2021. Ook zijn de veranderingen ten opzichte van 2020 aangegeven. Dit hoofdstuk zet de conclusies uiteen en geeft een beschouwing over de mogelijkheden voor de invulling van de eco-schema's in de verschillende scenario's.

Voor de berekeningen in deze studie zijn diverse aannames gemaakt, zoals de veronderstelling dat de bedrijfsgrootte niet verandert en er geen inflatie is. De verschillende aannames hebben tot gevolg dat de uitkomsten van deze studie moeten gezien worden als grove indicaties van de mogelijke effecten. De cijfers weerspiegelen een mogelijke bandbreedte. Het gaat daarbij ook enkel om de eerste orde inkomenseffecten van de toeslagen.

Toeslag per ha in basisscenario daalt met 4% ten opzichte van 2020

In het basisscenario – voortzetting van de huidige implementatie van het GLB - krijgen alle boeren zowel een inkomensvoet als een eco-schematoeslag. Iedereen neemt deel aan een eco-schema dat vergelijkbaar is met de huidige vergroeningseisen. Elke boer ontvangt dan een inkomensvoet van 258 euro en een eco-schematoeslag van 111 euro per ha. De totale toeslag per ha van 369 euro is 4% lager dan de toeslag van 383 euro per ha in 2020. Dit is een direct gevolg van een kleinere nationale envelop voor toeslagen zoals voorgesteld in de voorstellen van de EC.

Hogere eco-schematoeslag in scenario's met geringere deelname aan eco-schema's

In de vier overige scenario's gaat het aandeel van de envelop voor de eerste pijler dat aan inkomensvoeten wordt besteed omlaag en het aandeel van de envelop voor eco-schematoeslagen omhoog. Ook is de veronderstelling dat minder boeren deelnemen aan een eco-schema. De inkomensvoet per ha gaat daardoor omlaag en de eco-schematoeslag omhoog. De inkomensvoet varieert van 62 euro in het zware eco-schemascenario tot 184 euro in het basisplus-scenario. De eco-schematoeslag varieert van 205 euro per ha in het basisplusscenario tot 1.650 euro in het zware eco-schemascenario. In dit laatste scenario doet 15% van de boeren mee aan een eco-schema op 15% van het landbouwareaal. Dit betekent ook dat op een aanzienlijk deel van het landbouwareaal geen extra inspanningen op het gebied van milieu, landschap en klimaat worden geleverd.

Inkomen in basisscenario 1% lager dan in 2020

Voor alle bedrijven gemiddeld nemen de inkomens uit bedrijf (inclusief toeslagen) in het basisscenario met zo'n 1% af ten opzichte van de inkomens in 2020. Dit is minder dan de 4% afname van het budget voor toeslagen. De reden is dat de toeslagen maar een deel van het inkomen vormen. Voor bedrijven waar de toeslagen een groter deel van het inkomen vormen, is het inkomenseffect groter. Daarom is op de overige graasdierbedrijven, melkveebedrijven, zetmeelaardappelbedrijven, akkerbouwbedrijven en gemengde bedrijven de afname van het inkomen wat groter en op hokdierbedrijven, tuinbouwbedrijven en vleeskalverbedrijven kleiner.

De grootste veranderingen in het inkomen vinden plaats in de huidige implementatieperiode van het GLB (2014-2020) als gevolg van de convergentie van de toeslagen door de overstap van toeslagen op historische basis naar een *flat rate*.

Inkomens op bedrijven zonder eco-schema dalen met 10-20%

In het basisplus-scenario loopt het inkomen uit bedrijf gemiddeld met ruim 10% terug op bedrijven die alleen een inkomensvoet ontvangen in vergelijking met het basisscenario. In de lichte en zware eco-schemascenario's en het kringlooplandbouwscenario dalen de inkomens uit bedrijf gemiddeld tot circa 80% van dat in het basisscenario. De reden is de beschikbare envelop voor inkomensvoeten, deze is veel kleiner dan in het basisscenario. De inkomens uit bedrijf op de akkerbouwbedrijven,

zetmeelaardappelbedrijven, melkveebedrijven, overige graasdierbedrijven en gemengde bedrijven nemen bovengemiddeld af in de scenario's; dat heeft te maken met een relatief groot aantal ha op deze bedrijfstypen en een relatief hoog aandeel van de toeslagen in het inkomen.

Hoe groter het aandeel is van de nationale envelop dat wordt besteed aan eco-schema's, en hoe zwaarder de eisen voor deelname aan eco-schema's, hoe groter de inkomensgevolgen zullen zijn omdat naar verwachting minder boeren dan zullen deelnemen aan een eco-schema.

Inkomens in scenario's kunnen door deelname aan eco-schema stijgen

Het inkomen op bedrijven die aan een eco-schema deelnemen komt in het basisplusscenario 1% boven dat in het basisscenario uit; in het lichte eco-schemascenario is het inkomen 10% hoger vergeleken met het basisscenario. Daarbij zijn de eco-schematoeslagen volledig toegerekend als inkomen. Voor de andere drie scenario's is het inkomenseffect afhankelijk van de vraag welk deel van de toeslag als inkomen resteert. Ter illustratie, als 10% van de toeslag resteert als inkomen, stijgt het inkomen met enkele procenten in vergelijking met de situatie zonder eco-schematoeslag.

Mogelijke invulling van de eco-schema's in de scenario's

In het basisscenario nemen alle bedrijven deel aan een eco-schema, waarvan de voorwaarden gelijk zijn aan de huidige vergroeningsvoorwaarden. In de vier andere scenario's is een hogere eco-schematoeslag per ha beschikbaar van respectievelijke 205 euro in het basisplusscenario, 425 euro in het lichte eco-schemascenario, 580 euro in het kringlooplandbouws scenario en 1.650 euro in het zware eco-schemascenario. Gezien de hoogte van deze toeslagen kunnen strengere voorwaarden aan boeren worden gesteld dan in het basisscenario. Met behulp van de groenblauwe catalogus wordt in tabel 4.1 een indicatie gegeven aan welke maatregelen in elk scenario kan worden gedacht, uiteraard zijn andere invullingen ook mogelijk. Daarin spelen zowel de aard van het pakket als de toepasbaarheid op grasland of bouwland een rol. Dat leidt in het basisplus-scenario en het lichte eco-schemascenario tot pakketten die gedurende een beperkte periode van het jaar worden toegepast, in het zware eco-schema zitten ook pakketten die gepaard gaan met een aanzienlijke opbrengstderving en extensief grondgebruik; in het kringlooplandbouws scenario gaat het om pakketten gericht op het gebruik van dierlijke mest of op de teelt van bodemverbeterende gewassen. Net als met de huidige vergroeningsmaatregelen kunnen boeren kiezen uit verschillende pakketten. Bij het zware-eco-schemascenario kunnen boeren de pakketten uit het lichte eco-schemascenario aanvullen met een aantal zwaardere pakketten.

Tabel 4.1 *Indicatie van mogelijke beheerpakketten a) in de eco-schema's van de scenario's*

	Ecoschema-toeslag (euro per ha)	Indicatie beheerpakket	Beheercode	Vergoeding pakket (euro per ha)
<i>Grasland</i>				
2. Basisplus	205	Grasland met rustperiode	1a	752
		Kuikenvelden	2a	715
		Plasdras	3n	319
3. Licht eco-schema	425	Idem aan basisplusscenario		
4. Zwaar eco-schema	1650	Idem aan basisplus-scenario plus:		
		Extensief beweid grasland	6b	2.532
5. Kringlooplandbouw	580	Kruidenrijk grasland	5a	1.701
		Ruige mest	7a	270
<i>Bouwland</i>				
2. Basisplus	205	Stoppelland	14a-d	460
		Kruidenrijke akkerrand	19a-g	3.290
3. Licht eco-schema	425	Idem aan basisplus-scenario		
4. Zwaar eco-schema	1650	Idem aan basisplus-scenario plus:		
		Wintervoedselakker	15a-c	2512
5. Kringlooplandbouw	580	Vogelakker	16a-c	3290
		Bouwland voor hamsters	17a	3022
		Kruidenrijke akker	18a-e	2572

a) Zie bijlage 2 voor een korte beschrijving van de beheerpakketten.

Bron: Vergoedingen per pakket komen uit Bijlage 4SVNLbeheerjaar2018-activiteitentabel2018% bij de Model Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SVNL) – beheerjaar 2018, via www.bij12.nl.

Uit tabel 4.1 blijkt dat de vergoedingen per ha uit de pakketten over het algemeen hoger zijn dan de beschikbare eco-schematoeslag in de scenario's. Boeren kunnen dus maar een deel van hun landbouwareaal onder een pakket laten vallen, wat vergelijkbaar is met de huidige vergroeningsmaatregelen. Zo kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een invulling van het eco-schema in het basisplus-scenario met de verplichting om 27% (205/752) van het grasland op het bedrijf onder het pakket grasland met een rustperiode te laten vallen of kruidenrijke akkerranden aan te leggen op bouwland met een totale oppervlakte van 6% (205/3290) van het landbouwareaal op het bedrijf. In het lichte eco-schema kunnen deze percentages worden verhoogd tot respectievelijk 54% (425/752) en 13% (425/3290). Het zware eco-schema zou kunnen bestaan uit een stapeling van een plasdras-pakket op 100% (319/319) van het areaal en een pakket extensief beweide grasland op 53% ((1650-319)/2532) van het grasland op het bedrijf of uit een kruidenrijke akkerrand op 10% (329/3290) van het areaal en een wintervoedselakker op 53% ((1650-329)/2512) van het areaal op bedrijven met bouwland. Het eco-schema voor de kringlooplandbouw zou kunnen worden ingevuld met een verplichting om 34% (580/1701) van het grasland onder een kruidenrijk graslandpakket of 23% (580/2572) van het bouwland onder een kruidenrijk akkerpakket te laten vallen.

---

5 Literatuur

- EC (Europese Commissie) (2017). *De toekomst van voeding en landbouw*. Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, COM(2017) 713 def. Brussel, 29.11.2017.
- EC (2018a). *Regulation of the European Parliament and of the Council establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the Common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1307/2013 of the European Parliament and of the Council*. COM(2018) 392 final. Brussel, 1.6.2018.
- EC (2018b). *EU-begroting: het GLB na 2020*. Brussel, factsheet, via website: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/budget-may2018-modernising-cap_nl_0.pdf.
- Jongeneel, R., C.J.A.M de Bont, J.H. Jager, H. Prins, P. Roza en A.B. Smit (2011). *Bedrijfstoelagen na 2013; omgaan met dalende bedragen*. Den Haag, LEI-WUR, Rapportnr. 2011-062.
- Maas, J. en A. Thijssen (red.) (2018). *Technische Briefing Kringlooplandbouw: Wat mogen we verwachten van een circulaire voedselproductie gebaseerd op een kringlooplandbouw, in het perspectief van klimaat- en biodiversiteitsdoelen?* Wageningen, Wageningen University & Research. Notitie opgesteld op verzoek van de Tweede Kamer Commissie LNV.
- Meulen, H.A.B. van der, A.B. Smit en J.H. Jager (2017). *Effecten nieuw GLB op inkomens, kosten en administratieve lasten; Gevolgen van aanpassing directe betalingen en invoering vergroeningseisen*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2017-080.
- Terluin, I.J., J.H. Jager en R.A. Jongeneel (2014). *Convergentie toeslagen Eerste Pijler GLB in Nederland, 2014-2019*. Wageningen, LEI Wageningen UR (University & Research Centre), LEI-Rapport 2014-001.

Bijlage 1   Inkomen uit bedrijf in de vijf scenario's voor geselecteerde bedrijfstypen

Tabel B3.1   *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: alle bedrijven, 2021.*

Scenario		1			2	3	4	5
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	14.324	Bedrijven met alleen een inkomens­toeslag en een vergroenings­toeslag	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	7.162	3.581	2.405	3.006
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	60.124		Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	52.962	49.381	48.205	48.806
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	88	82	80	81
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	24		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	14	7	5	6
				Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	15.119	20.108	66.526	25.548
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	60.919	65.908	112.326	71.348
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	101	110	187	119
				Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	25	31	59	36
	Aantal ha met vergroenings­toeslag (*1.000)	1.784			1.606	1.160	268	714

Tabel B3.2 *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: akkerbouwbedrijven, 2021.*

Scenario		1			2	3	4	5
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	21.259	Bedrijven met alleen een inkomenstoeslag	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	10.629	5.315	3.569	4.461
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	58.629		Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	47.999	42.685	40.939	41.831
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	82	73	70	71
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	36		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	22	12	9	11
			Bedrijven met een inkomenstoeslag en een vergroenings-toeslag	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	22.440	29.844	98.736	37.918
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	59.810	67.214	136.106	75.288
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	102	115	232	128
				Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	38	44	73	50
	Aantal ha met vergroenings-toeslag (*1.000)	378			340	246	57	151

Tabel B3.3 *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: zetmeelaardappelbedrijven, 2021.*

Scenario		1		2	3	4	5	
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	29.952	Bedrijven met alleen een inkomenstoelage	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	14.976	7.488	5.028	6.285
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	66.912		Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	51.936	44.448	41.988	43.245
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	78	66	63	65
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	45		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	29	17	12	15
			Bedrijven met een inkomenstoelage en een vergroenings-toelage	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	31.616	42.048	139.110	53.423
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	68.576	79.008	176.070	90.383
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	102	118	263	135
				Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	46	53	79	59
	Aantal ha met vergroenings-toelage (*1000)	63			57	41	10	25

Tabel B3.4 *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: melkveebedrijven, 2021.*

Scenario		1		2	3	4	5	
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	20.312	Bedrijven met alleen een	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	10.156	5.078	3.410	4.262
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	40.792	inkomenstoelage	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	30.636	25.558	23.890	24.742
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	75	63	59	61
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	50		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	33	20	14	17
			Bedrijven met een	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	21.440	28.515	94.337	36.229
		inkomenstoelage en een	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	41.920	48.995	114.817	56.709	
		vergroenings-toelage	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	103	120	281	139	
			Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	51	58	82	64	
	Aantal ha met vergroenings-toelage (*1.000)	906			815	589	136	362

Tabel B3.5 *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: vleeskalverbedrijven, 2021.*

Scenario		1		2	3	4	5	
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	3.018	Bedrijven met alleen een	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	1.509	755	507	633
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	32.708	inkomenstoelag	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	31.199	30.445	30.197	30.323
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	95	93	92	93
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	9		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	5	2	2	2
			Bedrijven met een	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	3.186	4.237	14.017	5.383
			inkomenstoelag en een	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	32.876	33.927	43.707	35.073
		vergroenings-toeslag	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	101	104	134	107	
			Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	10	12	32	15	
	Aantal ha met vergroenings-toeslag (*1.000)	6			5	4	1	2

Tabel B3.6 *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: overige graasdierbedrijven, 2021.*

Scenario		1		2	3	4	5	
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	8.170	Bedrijven met alleen een	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	4.085	2.042	1.371	1.714
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	-3.230	inkomenstoelage	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	-7.315	-9.358	-10.029	-9.686
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	226	290	310	300
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	-253		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	-56	-22	-14	-18
			Bedrijven met een inkomenstoelage en een vergroenings-toelage	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	8.624	11.469	37.944	14.572
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	-2.776	69	26.544	3.172
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	86	-2	-822	-98
				Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	-311	16.640	143	459
	Aantal ha met vergroenings-toelage (*1.000)	121			109	79	18	48

Tabel B3.7 *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: hokdierbedrijven, 2021.*

Scenario		1		2	3	4	5	
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	3.059	Bedrijven met alleen een inkomenstoelage	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	1.529	765	513	642
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	53.319		Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	51.789	51.025	50.773	50.902
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	97	96	95	95
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	6		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	3	1	1	1
			Bedrijven met een inkomenstoelage en een vergroenings-toelage	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	3.228	4.294	14.205	5.455
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	53.488	54.554	64.465	55.715
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100	102	121	104
				Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	6	8	22	10
	Aantal ha met vergroenings-toelage (*1.000)	35			31	22	5	14

Tabel B3.8 *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: tuinbouwbedrijven, 2021.*

Scenario		1			2	3	4	5
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	5.929	Bedrijven met alleen een inkomenstoelage	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	2.965	1.482	995	1.244
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	149.909		Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	146.945	145.462	144.975	145.224
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	98	97	97	97
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	4		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	2	1	1	1
			Bedrijven met een inkomenstoelage en een vergroenings-toelage	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	6.259	8.324	27.538	10.576
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	150.239	152.304	171.518	154.556
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100	102	114	103
				Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	4	5	16	7
	Aantal ha met vergroenings-toelage (*1.000)	134			121	87	20	54

Tabel B3.9 *Inkomen uit bedrijf in de verschillende scenario's: gemengde bedrijven, 2021.*

Scenario		1			2	3	4	5
Alle bedrijven	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	15.904	Bedrijven met alleen een inkomstenstoeslag	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	7.952	3.976	2.670	3.337
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	49.724		Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	41.772	37.796	36.490	37.157
	Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	100		Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	84	76	73	75
	Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	32		Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	19	11	7	9
			Bedrijven met een inkomstenstoeslag en een vergroenings-toeslag	Toeslagen eerste pijler, 2021 (euro)	16.788	22.327	73.868	28.368
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (euro)	50.608	56.147	107.688	62.188
				Inkomen uit bedrijf, 2021 (index, inkomen in scenario 1 = 100)	102	113	217	125
				Toeslagen eerste pijler als% inkomen, 2021	33	40	69	46
	Aantal ha met vergroenings-toeslag (*1.000)	127			115	83	19	51

Bijlage 2 Omschrijving van de beheerpakketten in de eco-schema's

Beheerpakket	Beheer code	Omschrijving
Grasland met rustperiode	1a	Er wordt een rustperiode in acht genomen van 1 april tot 1 juni In de rustperiode vinden in de oppervlakte geen bewerkingen plaats Beweiding is in de rustperiode niet toegestaan
Kuikenvelden	2a	Er wordt een rustperiode in acht genomen van twee weken in de periode 1 mei tot 1 augustus In de rustperiode vinden in de beheereenheid geen bewerkingen plaats Kuikenvelden mogen op zijn vroegst op 1 juni worden gemaaid
Plasdras	3n	De oppervlakte is gedurende tenminste twee weken in de inundatieperiode - die loopt van 1 november tot 31 januari - geïnundeerd (100% drassig) Op minimaal 60% van het oppervlak van het perceel is de laag water tussen de 5 en 20 cm diep
Extensief beweid grasland	6b	Beweiding is verplicht vanaf 1 mei tot 15 oktober met minimaal 0,15 en maximaal 0,5 GVE/ha veebezetting Rustperiode is van 1 april tot 15 oktober Tijdens de rustperiode wordt de beheereenheid niet gemaaid, gerold, gesleept, gescheurd, gefreesd, (her)ingezaaid, doorgezaaid of bemest
Kruidrijk grasland	5a	Er wordt een rustperiode in acht genomen van 1 april tot 15 juni In de rustperiode vinden op de oppervlakte geen bewerkingen plaats Uitsluitend gebruik van chemische onkruidbestrijding op maximaal 10% van de oppervlakte Het gewas wordt jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd Minimaal 4 verschillende indicatorsoorten zijn in transect aanwezig in de periode 1 april tot 1 oktober Beweiding is in de rustperiode niet toegestaan Uitsluitend bemesting met vaste mest toegestaan buiten de rustperiode Het gewas wordt jaarlijks voor 1 augustus afgevoerd door middel van maaien en afvoeren; een tweede of derde keer maaien en afvoeren is toegestaan Het grasland mag niet worden gescheurd, gefreesd of heringezaaid
Ruige mest	7a	Bemesting met ruige stalmest is verplicht Op de beheereenheid wordt in een kalenderjaar ten minste 10 en maximaal 20 ton ruige stalmest per hectare uitgereden
Stoppelland	14a-d	Er wordt een rustperiode in acht genomen: van 1 november en 15 maart voor winterstoppel van granen van 15 oktober tot 31 december of van 1 december tot 1 februari voor oogstresten van suikerbieten, winterwortel, witlof of pastinaak die dienen als wintervoedsel In de rustperiode vinden in de oppervlakte geen bewerkingen plaats Minimaal 90% tot maximaal 100% van de oppervlakte bestaat in de rustperiode uit stoppel of gewasresten Bemesting van de beheereenheid is niet toegestaan tijdens de rustperiode Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer

Beheerpakket	Beheer code	Omschrijving
Kruidenrijke akkerrand	19a-g	<p>Minimaal 90% tot maximaal 100% van de oppervlakte bestaat van 1 juni tot 1 september uit één van de volgende gewassen of teelten: gras, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), groene braak of een combinatie van deze</p> <p>De oppervlakte wordt niet beweid</p> <p>De breedte van de akkerrand kan variëren van 1,5-18 meter</p> <p>Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol</p> <p>Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer</p> <p>Bemesting van de beheereenheid is niet toegestaan, tenzij het gaat om een rand van tenminste 9 meter breed</p>
Wintervoedselakker	15a	<p>Er wordt een rustperiode in acht genomen van 15 mei tot 1 maart</p> <p>In de rustperiode vinden in de oppervlakte geen bewerkingen plaats</p> <p>Minimaal 90% tot maximaal 100% van de oppervlakte bestaat in de rustperiode uit zomergraan, wintergraan, bladrammenas of een combinatie van deze gewassen</p> <p>Bemesting van de beheereenheid is niet toegestaan tijdens de rustperiode</p> <p>Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol</p> <p>Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer</p>
Vogelakker	16a	<p>Minimaal 90% en maximaal 100% van de oppervlakte bestaat tussen 1 juni en 31 december uit één van de volgende gewassen of teelten: granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), groene braak, bladrammenas, gras of een combinatie van deze</p> <p>De oppervlakte wordt niet beweid</p> <p>De eiwitgewassen worden jaarlijks minimaal 1 keer gemaaid en afgevoerd</p> <p>Het graan blijft staan tot 15 maart van het volgende kalender jaar en dient daarna geklepeld of gemaaid en daarna ondergewerkt of afgevoerd te worden in het geval dat er een zomergraan wordt gezaaid</p> <p>De oppervlakte mag alleen worden bemest op het gedeelte met eiwitgewassen. Als er bemest wordt is alleen rundermest toegestaan</p>
Bouwland voor hamsters	17a	<p>Minimaal 90% tot maximaal 100% van de oppervlakte bestaat van 1 juni tot 31 december uit één van de volgende gewassen of teelten: granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), luzerne, bladrammenas, kruiden (ook ingezaaide), eiwitgewassen (klaver- of wikkesoorten) of een combinatie van deze</p> <p>De oppervlakte wordt niet beweid</p> <p>Het overstaande graan, luzerne en bladrammenas worden jaarlijks in het voorjaar (februari of maart) geklepeld om een geschikt zaaibed te krijgen, bij de overblijvende luzerne voor een goede uitstoeling en hergroei, of bij klepelen in de herfst voor de inzaai van wintergraan.</p> <p>De grondbewerking mag niet dieper dan 25 cm plaatsvinden</p> <p>Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol</p> <p>Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer</p>
Kruidenrijke akker	18a-e	<p>Minimaal 40% tot maximaal 100% van de oppervlakte bestaat van 15 mei tot 15 juli uit het gewas graan (niet zijnde maïs)</p> <p>Bemesting van de beheereenheid met kunstmest is niet toegestaan</p> <p>In drie tot vijf van de zes jaren van de beheerperiode wordt graan (met uitzondering van maïs) verbouwd</p> <p>Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol</p> <p>Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer</p>

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
RAPPORT
2018-084

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
E communications.ssg@wur.nl
T +31 (0)70 335 83 30
www.wur.nl/economic-research

Report 2018-084
ISBN 978-94-6343-351-8

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

